

Emin Nihad

MÜSÂMERET-NÂME

(Latin Harflerine Çeviri, Dil Özellikleri ve Tematik İnceleme)

Hazırlayanlar

Muna YÜCEOL ÖZEZEN

Sema ÇETİN BAYCANLAR

Refika ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ

© Copyright 2026

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademişyen Yayınevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-375-912-4

Kitap Adı

Müsâmeret-nâme

Hazırlayanlar

Muna YÜCEOL ÖZEZEN
ORCID iD: 0000-0003-1880-2143
Sema ÇETİN BAYCANLAR
ORCID iD: 0000-0003-1244-2829
Refika ALTİKULAÇ DEMİRDAĞ
ORCID iD: 0000-0002-6143-1985

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademişyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

FIC004000

DOI

10.37609/akya.4048

Kütüphane Kimlik Kartı

Müsâmeret-nâme / emeği geçenler: Muna Yüceol Özezen, Sema Çetin Baycanlar, Refika Altıkulaç Demirdağ.

Ankara : Akademişyen Yayınevi Kitabevi, 2026.

501 s. : tablo. ; 160x235 mm.

Kaynakça ve Ek var.

ISBN 9786253759124

GENEL DAĞITIM

Akademişyen YAYINEVİ A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

SUNUŞ

Türk toplumunun Batıyla sorunlu ilişkisinin tarihini Tanzimat'la başlatmak doğru olmaz ama Tanzimat Fermanı'nın ilan olduğu 1839'dan itibaren Türk toplumunun fark edilir şekilde Avrupa kültürüyle temas noktalarını artırdığı söylenebilir. Günlük yaşamın içinde özellikle gençlerde Batı kültürüne yönelik artan ilgi, kılık kıyafetten, günlük yaşam pratiklerinden başlamak suretiyle kendini göstermiştir. Tanpınar'ın medeniyet krizi adını verdiği şekilde Türk toplumu hızla yeni bir uygarlık dairesine girmeye başlamış; bu hızlı ve denetimsiz değişme, Osmanlı münevverini tedirgin etmiş; yenilik yanlısı olmakla birlikte edebi muhitin önemli bir kısmı bir dejenerasyon olarak gördükleri kontrolsüz Batılılaşma sürecine itiraz etmiştir. Ama bu itirazlarını dile getirdikleri mecra da değişmiştir artık; Batı'dan aldıkları yeni edebiyat anlayışıyla, yeni edebi türler vasıtasıyla, edebiyata yükledikleri yeni misyonlar ile hem yozlaşma olarak gördükleri hızlı değişimleri teşhir etmişler hem de yeni sentezler aramışlardır.

Avrupa'nın edebi birikimiyle kurulan temaslar, toplumu edebi ürünler yoluyla dönüştürebilme kapasitesinin fark edilmesine yol açmış ancak bu süreçte roman öykü, tiyatro gibi yeni edebi türlere uyum sorunları da gözlemlenmiştir. 1870'lerden itibaren Batı'dan alınanlarla gelenekten edinilenlerin ilginç karışımlarıyla kurgulanmış geçiş dönemi edebi metinleri dikkat çekicidir.

Geçiş dönemi eserleri içinde, ilklerden biri olan *Müsâmeret-nâme* 1872-1875 yılları arasında on iki cüz olarak yayımlanmış; bir çerçeve hikâye ve yedi bağımsız hikâyeden meydana gelen bir eserdir. On hikâyeden oluşması planlanan eser, yedi hikâye ile sonlandırılmıştır. Kökü *Binbir Gece*'ye kadar götürülebilen çerçeve anlatı esprisinin Batı edebiyatlarındaki en önemli örneği *Decameron*'dur; *Müsâmeret-nâme*'nin kurgusu da *Decameron*'u anımsatır. Uzun kış gecelerinde hoş vakit geçirmek için toplanan arkadaşlar sırasıyla kendi başlarından geçen "gerçek" birer hikâye anlatmaya karar verirler. *Müsâmeret-nâme*'nin içeriği de bu şekilde başta tasarlanandan üç eksikle dostların anlattığı yedi hikâyeden meydana gelir. Hikâyelerden biri Fransızca bir romanın özetidir ancak diğer hikâyelerin hem gelenekle hem de Batı anlatısıyla kurduğu kurgusal ve tematik ilişkiler dikkat çekicidir ve bunlar daha önce de konuya odaklanan eleştirmenler tarafından incelenmiştir. Ama özellikle Batı'yla hızı artarak devam eden kültürel temaslardan duyulan tedirginliği hikâyelerde hissetmemek mümkün değildir.

Müsâmeret-nâme'nin yazarı Emin Nihad'a (1838-?) dair bilinenler bir hayli azdır; soyu soppu, aile çevresi, eğitimi, yaptığı işler hakkında bir biyografiyi oluşturacak asgari bilgilerin çoğuna sahip değiliz. Asıl adının Mehmed Emin olduğu, on dört yaşında devlet hizmetine girdiği, “Yazıcızade” ve “Mabeynci” lakaplarıyla anıldığı 1871/1872 yılında Mektûbi-i Hariciye Maarif-perveran Hulefası görevine getirildiği, genç yaşta yakalandığı hastalık yüzünden öldüğü oğlu Ahmet Arif Paşa'nın anlarından, kaleme aldığı bir takrizin sunuşundan öğreniliyor. Hangi tarihte öldüğüne dair de kaynaklarda bir kayıt yoktur. *Müsâmeret-nâme* 'nin son cüzünün 1875'te yayımlandığı düşünüldüğünde yazarın ölüm tarihinin 1875'ten sonra olduğu söylenebilir.

Müsâmeret-nâme'nin Latin harfleriyle yayımlanması bir hayli gecikmiştir. Yeni harflerle ilk *Müsâmeret-nâme* yayını *Gece Hikâyeleri* adıyla yayımlanmıştır. *Tercüman* gazetesinin okurlarına kupon karşılığı dağıttığı ve yayın tarihi belirtilmeyen (muhtemelen 1974) bu kitap, eserin tamamını değil, üç hikâyeyi içerir. Diliçi çeviri anlayışıyla sadeleştirilip okura sunulan bu kitabın *Müsâmeret-nâme*'yi bütünüyle yansıttığı söylenemez. Bunun dışında Enfel Doğan da (2021) diliçi çeviri olarak metni yayımlamıştır. *Müsâmeret-nâme*'nin sadeleşme yapılmadan Latin harflerine aktarılmış Salih OKUMUŞ (2002) ve Sabahattin ÇAĞIN- Fazıl GÖKÇEK (2004) tarafından yapılmış iki yayını daha bulunmaktadır.

Müsâmeret-nâme'nin Muna YÜCEOL ÖZEZEN, Sema ÇETİN BAYCANLAR ve Refika ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ'ın ortak çabasıyla yayına hazırlanan elinizde tuttuğunuz bu yayınında hem filoloji öğrencilerinin hem edebiyat araştırmacılarının hem de 19. yüzyıl Türk yazı dili hakkında çalışma yapmak isteyen dil araştırmacılarının yararlanabilmesine olanak sağlayan bir latinizasyon sistemi kullanılmıştır. “Giriş”te kitapta kullanılan latinizasyon sistemi ve bunun gerekçeleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Çalışmanın sonunda yer alan “Osmanlı Türkçesi-Türkiye Türkçesi Karşılıklar Cetveli” özellikle öğrencilerin metne hâkimiyetini sağlayacak niteliktedir.

Müsâmeret-nâme'nin Latinizasyonunu yapan araştırmacıların metnin sonuna ekledikleri üç dikkate değer inceleme bulunmaktadır.

Muna YÜCEOL ÖZEZEN, “*Müsâmeret-Nâme*'nin Dil Özellikleri Hakkında Birkaç Söz” başlığı altında metnin kapsamlı bir dil incelemesini yapıyor. Tanzimat dönemi düzyazı dilinin yeterince ele alınmadığı düşünüldüğünde YÜCEOL ÖZEZEN'in dikkate değer gözlemlerle, ilgi çekici tespitlerle ve bulgularla ilerleyen çalışmasının kitabın değerini artırdığı söylenmelidir. Özellikle *Müsâmeret-nâme*'nin biri 128 sayfa süren uzun ve içinden çıkılması zor olan cümlelerine dair analitik değerlendirmelerin ufuk açıcı olduğunu düşünüyorum.

Sema ÇETİN BAYCANLAR'ın “Tanzimat Modernleşmesi Bağlamında “Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti” Hikâyesinde Mekânın Temsili” başlıklı çalışması ise Tanzimat'la başlayan sosyokültürel değişmelerin edebiyatın

uzamındaki görünümünü *Müsâmeret-nâme*'den bir hikâyeye odaklanarak inceliyor. ÇETİN BAYCANLAR Emin Nihad Bey'in anlatısında gelenekle kurulan bağı işaret etmekle birlikte mekânın yeni bir anlayışla ele alındığını, dekoratif bir unsur olmaktan çıkıp toplumsal değişimleri yansıtan işlevsel bir gösterge haline geldiğini tespit ediyor. ÇETİN BAYCANLAR'ın hikâyede Londra ve İstanbul imgeleri vasıtasıyla karşıt değerler dünyası inşa edilmesi ve kimlik çatışmalarının mekânsal boyutu hakkındaki değerlendirmeleri, bulguları okurun ilgisini çekecektir.

Refika ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ'ın kaleme aldığı "*Müsâmeret-nâme*'de Geleneksel-Modern Çatışması: 'Ne gönlüm İlizabet'ten geçer ve ne de vicdânım terk-i vatani ihtiyâr eder'" başlıklı çalışmada hikâyelerde kadın kahramanlar üzerinden Emin Nihad'ın modernleşmeye karşı endişeli yargılarının nasıl inşa edildiği, ecnebi kadın figürlerin nasıl negatif bir bakış açısıyla kurgulandıkları inceleniyor. ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ'ın *Müsâmeret-nâme*'de ecnebi kadın figürlerin sadakatsiz, ahlaki bakımdan güvenilmez tipler olarak betimlenmesinin modernleşme serüvenine karşı tedirginliğin izdüşümü olduğu kadar erkek egemen kabullerden de kaynaklandığı tespiti dikkate değerdir.

Özde *Müsâmeret-nâme*'nin Latinizasyonu çalışmasının ürünü olan bu kitap, Emin Nihad'ın eserini dil çalışmalarında da kullanılabilecek bir sistem dahilinde okura sunmaktadır, bu başlı başına takdire değer bir çabanın ürünüdür ancak eseri yeni harflere çevirip yayına hazırlayan ekibin kaleme aldığı yazılar da *Müsâmeret-nâme*'nin edebiyat tarihindeki, Türk yazı dilindeki yerine dair önemli saptamalar yapmaktadır.

Bu *Müsâmeret-nâme* yayını, Tanzimat dönemi düzyazı edebiyatının önemli bir eserini günümüze taşımaktadır.

Mustafa APAYDIN

Ocak 2026

ADANA

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	iii
Giriş.....	1
Müsâmeret-Nâme'nin Latin Harflerine Çevirisi (Muna Yüceol Özezen, Sema Çetin Baycanlar, Refika Altıkulaç Demirdağ).....	9
Kapı Kethüdâsı Behcet Efendi İle Makbûle Hanım'ın Ser-Güzeşti.....	27
Bir Osmânlı Kaptan(In)In Bir İngiliz Kızıyla Vukû'Bulan Ser-Güzeşti.....	75
Müsâmeret-Nâme <i>Beşinci Cild Gerdânlık Hikâyesi</i>	109
Müsâmeret-Nâme <i>Altıncı Cild Vasfî Bey ile Mukaddes Hanım'ın Ser-Güzeşti</i>	127
Müsâmeret-Nâme <i>Yedinci Cild Vasfî Bey ile Mukaddes Hanım Ser-Güzeştinin Mâ-Ba'dıdır</i>	149
Müsâmeret-Nâme <i>Sekizinci Cüz Fâ'ik Bey ile Nûridil Hanım'ın Ser-Güzeşti</i>	171
Müsâmeret-Nâme <i>Dokuzuncu Cüz Fâ'ik Bey ile Nûridil Hanım'ın Güzeştinin Mâ-Ba'dıdır</i>	203
Müsâmeret-Nâme <i>Onuncu Cüz İhsân Hanım Yâhûd 'Atiye Hanım'la 'Uşşâkının Ser-Güzeşti</i>	237
Müsâmeret-Nâme <i>Onbirinci Cüz İhsân Hanım Yâhûd 'Atiye Hanım'la 'Uşşâkının</i>	259
Müsâmeret-Nâme <i>Onikinci ve Son Cüz' İhsân Hanım Yâhûd 'Atiye Hanım'la 'Uşşâkının Zeyl-i Ser-Güzeştidir</i>	283
İntihâ-yı Müsâmeret-Nâme Hâtime.....	312
Müsâmeret-Nâme'nin Dil Özellikleri Hakkında Birkaç Söz (Muna Yüceol Özezen).....	313
Tanzimat Modernleşmesi Bağlamında “Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti” Hikâyesinde Mekânın Temsili (Sema Çetin Baycanlar).....	373
Müsâmeret-Nâme 'de Geleneksel-Modern Çatışması: “Ne Gönlüm İlizabet'ten Geçer ve ne de Vicdânım Terk-i Vatanı İhtiyâr Eder” (Refika Altıkulaç Demirdağ).....	381
Osmanlı Türkçesi-Türkiye Türkçesi Karşılıklar Cetveli.....	395
Ek: Arap Harflı Müsâmeret-Nâme'den Örnek Sayfalar.....	489

MÜSÂMERET-NÂME'NİN DİL ÖZELLİKLERİ HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

Muna Yüceol Özezen

Müsâmeret-nâme'nin dil özelliklerinin tespiti, hem Yenileşme (Modernleşme) Dönemi Osmanlı Türkçesi dil araştırmalarına, hem de Emin Nihad'ın üslubunun nasıl yapılandığına yönelik olarak dil-edebiyat arayüzü araştırmalarına katkı sunabilir. A.H. Tanpınar, *Müsâmeret-nâme*'nin üslubu için, "Ahmed Midhat Efendi'nin ilk hikâyelerinin halk konuşmasına çok yakın ve vuzuh arzusuyula çözüük, âdeta şekilsiz üslûbu ile eski halk hikâyelerinin üslûbu arasındadır." belirlemesini yapmıştır (Tanpınar, 1976, 289). Bir edebiyat eserinin üslup özelliği büyük ölçüde dil özellikleriyle somutluk kazandığına göre, bu belirlemenin doğruluğu ancak *Müsâmeret-nâme*'nin dil özelliklerinin ayrıntılı olarak ortaya konmasıyla ölçülebilir. Nitekim günümüzde üslupbilim (biçembilim, stylistics) araştırmaları neredeyse özerk bir dilbilim disiplinine dönmüş gibi görünmektedir (Üslupbilim, kavramları, tanımları, konuları, amaçları, işlevleri, yöntemleri ve temel özellikleriyle ilgili örnek bir çalışma için bk. Çalışkan, 2014). Buna göre, *Müsâmeret-nâme*'nin Tanpınar'ın öne sürdüğü bu "kısmen halk hikâyelerindeki halk konuşmasına yakın, çözüük ve âdeta şekilsiz" üslup özelliği de metnin yazarı Emin Nihad Bey'in nasıl bir dil kullandığıyla ve dilbilgisel ve anlambilgisel kavram ve kategorilerin metinde nasıl işaretlendiğiyle doğrudan ilgilidir. Bir metnin çok düzlemlili dil araştırması ise, doğal olarak, o metnin anlambilgisel, metindilbilimsel, sözdizimsel, biçim-sözdizimsel, biçimbilgisel ve sesbilgisel özelliklerine, sözlü dil veya yazılı dil bağlamındaki tercihlerine ve sözvarlığına yönelik tespitleri içerir. Bu çalışmayla sıralanan bütün bu düzlemlerin sistematik olarak ortaya çıkarılması amaçlanmamış, düzlemlerle ilgili gözlemlerin paylaşılmasıyla yetinilmiştir.

***Müsâmeret-nâme*'nin Sözdizimi ve Biçim-sözdizimi Özellikleri**

Gerek *Müsâmeret-nâme*'nin ve gerekse genel olarak Tanzimat'la başlayıp 20. yüzyılın ilk çeyreğine uzanan Yenileşme Dönemi Osmanlı Türkçesi döneminde yazılmış diğer düzyazı eserlerinin sözdizimi özellikleri bakımından mutlaka incelenmesi gerekir. Oysa bu dönemin sözdizimi özelliklerinin şu ana kadar bütünlüklü olarak çok fazla incelenmediği, bu konunun neredeyse yalnızca çok az sayıda lisansüstü tezle ve müstakil kitap çalışmasıyla ele alındığı (örneğin Yüceol Özezen, 2000; Akdemir, 2018; Kara, 2001; Şahin, 2002; Selim Su, 2004; Meriç, 2018) anlaşılmaktadır. Hatta Eski Anadolu Türkçesi ve Klasik Osmanlı Türkçesi üzerine yapılan hacimli çalışmaların bile Yenileşme Dönemi

belli etmek”

Yüz yüzdən utanır. (4 / 80) “İnsan insandan çekinir. İnsana engel yine bir başka insandır.”

zahmet almak (1 / 25) “zahmet etmek, zahmette bulunmak”

zabtettirmek (8 / 21) “zaptetmek”

zihni dolaşmak (4 / 20) “zihni karışmak, aklı karışmak”

zihnine aldirmek (2 / 32) “düşünmek, aklına getirmek”

zikrini geçmek (5 / 34) “zikrini etmek, anmak, adını anmak”

Müsâmeret-nâme'de atasözü olduğu açık olan ve 9 / 71-72'de yer alan *İki kıt bir bîv yerine geçer.* ifadesinin doğru okunup transkribe edildiği ise tartışmaya açıktır. Dolayısıyla bu sözün bilinen ve bugün de mevcut muhtemel bir atasözüyle aynı mı olduğu yoksa döneme veya metne özgü mü olduğu konusunda kesin bir yargıya varmak mümkün olmamıştır.

Kaynakça

- Abdullah Tansel, Fevziye (1996). *Şinasi-Makaleler* (Külliyât IV). Ankara: Dün Bugün Yayınevi.
- Akdemir, Z. (2018). *Ahmed Midhat Efendi'nin Vah Adlı Romanında Kelime Grupları ve Söz Varlığı*. (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Aras, Y. (2006). *Bir Hikâye Olarak Emin Nihad Bey'in Müsameretnamesi Üzerine Bir İnceleme* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Çağın, S.-Gökçek, F. (2004). *Emin Nihad-Müsameretname*. İstanbul: Özgür Yayıncılık.
- Çalışkan, A. (2014). Üslûp ve üslûpbilim üzerine-1: İlk belirlemeler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 7 / 34, 29-52.
- Çiftçi, M. (2007). Tanzimat dönemi ve günümüz romanlarında cümle bağlayıcılarının işlevleri ve kullanım sıklıkları. *Türk Dili*, S. 93, 147-161.
- (1978). *Derleme Sözlüğü (Cilt 1-12)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: 26. Baskı Aydın Kitabevi.
- Doğan, E. (2021). *Emin Nihad Bey-Müsâmeretnâme / Gece Hikâyeleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Doğan, E. (2022). Yeni Türk edebiyatı metinlerinin dilçi çevirilerinde ve karşılaşılan bazı sorunlar çözüm önerileri: Müsameretname örneği. *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Dilçi Çeviri* (Haz.: S. Yazar-M. Kaçar). İstanbul: Ketebe Yayınları, 373-398.
- Gökçek, F. (2003). *Müsameretname yayımlandı (mi?)*. *İlmi Araştırmalar*, S. 15, 151-160.
- Güncel Türkçe Sözlük*. (çeşitli sözcük, deyim, atasözü, birleşik fiil ve kalıp ifadenin yapı ve anlam özellikleri için) www.tdk.sozluk.org.tr (erişim tarihi: 02.01.2025-30.04.2025).
- Güven, M. (2018). *Nahiv Bilgisi Işığında Osmanlı Nahvine Bakış*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Kara, F. (2001). *Namuk Kemal'in Mektuplarında Söz Dizimi* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Misalli Büyük Türkçe Sözlük / Kubbealtı Lûgatı*. (çeşitli sözcük deyim, atasözü, birleşik fiil ve kalıp ifadenin yapı ve anlam özellikleri için) www.lugatim.com. (erişim tarihi: 05.04.2025-18.05.2025).
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça-Türkçe Sözlük (المجم العربي الحديث)*, İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Nişanyan Sözlük*. (çeşitli sözcüklerin yapı, kökenbilgisi ve anlam özellikleri için) www.nisanyansoz-

- luk.com. (erişim tarihi: 05.04.2025-18.05.2025).
- Okumuş, S. (2002). *Müsameretname: Gece Hikâyeleri*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Özkan, F.-Musa, B. (2004). Yabancı dillerin Türkçenin söz dizimindeki etkisi. *Bilig*, S. 30, 95-139.
- Özmen, M. (2000). Türk söz diziminde “tarafından”lı anlatımlar. *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, S. 24 / 2, 119-188.
- Savran, H. (2008 / I). Türk dilinde “+dır” bildirme eki ve “+dır” bildirme ekiyle yapılan belirsizlik kelimeleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S. 9 / 14, 163-188.
- Selim Su, P. (2004). *Tanzimat Dönemi Eserlerinin Cümle Özellikleri (Felatun Beyle Râkım Efendi, Müşâhedat, Cezmi, Sergüzeşt, Zehra, İntibah)* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sönmez, F. (2015). *Edebi Alıntılar ve Atıflar Bağlamında 1870- 1908 Arasında Yayımlanan Türk Romanları Üzerinde Bir İnceleme* (Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Şahin, F. (2002). *Servet-i Fünun Edebiyatında Türkçenin Cümle Yapısı*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Tanpınar, A. H. (1976). *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: 4. Baskı, Çağlayan Kitabevi.
- Yazar, S.-Kaçar, M. (Haz.) (2022). *Teoriden Pratiğe Türk Edebiyatında Diliği Çeviri*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Yüceol Özezen, M. (2000). Namık Kemal'in Romanlarında Cümle (Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Yüceol Özezen, M. (2007 / I). Türkçe dilbilgisinde durum ve tamlayıcı konusu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten-2007 / I*, 145-164.
- Yüceol Özezen, M. (2008). *Türk Edebiyatının İlk Tarihsel Romanı- Cezmi*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yüceol Özezen, M. (2010). Türkçede “bildirme” çekimi ve pekiştirme-olasılık kategorisi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi. S. 17 / 2, 187-196.
- Yüceol Özezen, M. (2019). *Talim-i Kıraat 3. Kısım (Tenvir-i Efkâr ve Tefhim-i İnsaniyyet)*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yüceol Özezen, M.-Sözer, H. (2014). Tanzimat dönemi metinlerinde ayırma, bağlama ve dönüştürme işlevli *olup* ve *olarak* zarf-fiilleri. *Prof. Dr. Mehmet Özmen Adına Sözdizimi Çalıştayı (23 Ekim 2014) Bildirileri* (Yay.: M. Yüceol Özezen-H. Sözer). Adana: Karahan Kitabevi, 258-271.

TANZİMAT MODERNLEŞMESİ BAĞLAMINDA “BİR OSMANLI KAPTANININ BİR İNGİLİZ KIZIYLA VUKU BULAN SERGÜZEŞTİ” HİKÂYESİNDE MEKÂNIN TEMSİLİ

Sema Çetin Baycanlar

Tanzimat döneminde hayata geçirilen reformlar, Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. yüzyıl ortalarından itibaren devlet ve toplum hayatının pek çok alanında köklü değişimleri başlatmıştır. Bu modernleşme hamlesi, siyasi ve idari düzenlemelerin ötesinde gündelik yaşam pratiklerinden mimariye, eğitimden edebiyata kadar uzanan geniş bir dönüşümü içerir. Özellikle edebî metinlerde Tanzimat’la birlikte mekân kavramının temsili belirgin biçimde değişmeye başlamıştır. Klasik divan edebiyatında veya halk hikâyelerinde çoğunlukla soyut bir arka plan olarak kalan mekân, Tanzimat dönemi yazarlarının eserlerinde daha somut ve toplumsal yaşama iç içe bir unsur haline gelir. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın tespiti bu değişimi ortaya koyar: “*Bu ilk tecrübelerde ne psikoloji, ne canlı karakter, ne de etraftaki hayatı canlandırmak endişesi yoktur. Fakat, vak’anın tertip şekli, kahramanlarla etraf arasında kurmak istenilen alakalar, hadiseler üzerinde duruş tarzı ve bazı müşahade sızıntıları ile eski hikâyelerden çok ayrılırlar*” (Tanpınar, 1967, s. 266). Tanzimat’ın ilk hikâye ve roman denemelerinde karakterlerle çevreleri arasında kurulan ilişki, önceki geleneksel anlatılardan farklı ve daha gerçekçi bir boyut kazanmıştır. Bu durum, mekânın yeni edebî söylemde salt dekoratif bir fon olmaktan çıkıp toplumsal değişimin göstergesi ve bir anlam dünyası taşıyıcısı haline geldiğine işaret etmektedir.

Tanzimat modernleşmesiyle birlikte Osmanlı toplumunun mekân algısı da genişlemiştir. 1839 Tanzimat Fermanı sonrasında şehir yaşamında Batı etkisi hızla görülmeye başlanmış, İstanbul’da Galata ve Beyoğlu gibi semtler Avrupalı hayat tarzının merkezleri haline gelmiştir. Sokakların gaz lambalarıyla aydınlatılması, caddelerin genişletilmesi, Avrupa usulü mağazaların, kafelerin ve kulüplerin açılması gibi yenilikler, geleneksel şehir mekânını dönüştürmüştür. Modernitenin getirdiği teknolojiler de coğrafi mesafeleri kısaltmış, “mekân-zaman sıkışması” denilen olguyu doğurmuştur (Bauman, 2000). Örneğin demiryolları ve buharlı gemiler sayesinde farklı şehirler ve hatta ülkeler arasındaki ulaşım kolaylaşmış, etkileşim artmıştır. Eğitim için yurt dışına öğrenci gönderme uygulaması ve seyahat modasının yaygınlaşması, Osmanlı insanının ufku genişletmiş artık hikâye ve roman kahramanları yalnız kendi memleketlerinde değil, yabancı diyarlarda da eğitim görmeye, seyahat etmeye ve hatta evlilik yapmaya başlamıştır. Bu sayede edebiyatta mekân, yalnızca coğrafi bir dekor olmaktan çıkarak modernleşmenin toplumsal ve kültürel etkilerini yansıtan aktif bir zemine dönüşür.

evlerin içindeki mobilyadan sokakların genişliğine, okul sıralarından gemi güvertelerine kadar mekâna ait unsurlar toplumsal değişimin izlerini taşır.

Kaynakça

- BAUMAN, Z. (2019). Akışkan Modernite. Çev. Sinan Okan Çavuş. İstanbul: Can Yayınları
- BOURDIEU, P. & WACQUANT, L. (2021). Düşünümsel Sosyolojiye Davet. çev. Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Emin Nihad Bey (1872). “Bir Osmanlı Kaptanının Bir İngiliz Kızıyla Vuku Bulan Sergüzeşti”. Müsâmeretnâme (cüz IV). İstanbul: Hacı Mustafa Efendi Matbaası.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1967). 19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

MÜSÂMERET-NÂME'DE GELENEKSEL-MODERN ÇATIŞMASI: “NE GÖNLÜM İLİZABET'TEN GEÇER VE NE DE VİCDÂNIM TERK-İ VATANI İHTİYÂR EDER”

Refika Altıkulaç Demirdağ

Osmanlı Devleti'nin Batı karşısında askeri, siyasi ve ekonomik olarak geride kaldığını kabul ettiği, bu nedenle birtakım reformların başlatıldığı Tanzimat Dönemi'nin bazı çelişkileri bünyesinde taşıdığı birçok kez araştırmalara konu olmuştur. Reformların birçoğunun Avrupa'dan aynen tercüme edilerek adapte edildiği dile getirilirken bu reformların, “Osmanlı sosyo-kültürel iç bünyesine, kaynağını uzun tarihi süreçler ve deneyimlerden alan klasik Türk-İslam kimliğine uyup uymayacağı ne alt ne de entellektüel düzeylerde tartışılma”dığı zaten tartışma şartlarının da mevcut olmadığı vurgulanmaktadır (Beşirli 1999: 133). Ülken, “tecrübecilik ve akılcılık çıgırlarının Renaissance ile başlayan Descartes ve Locke ile gelişen bütün modern felsefenin Türkiye'de yaşanmış olması gerektiğine ve eş zamanlı olmayan bu gelişimin ikircikli sonuçlarının kaçınılmaz olduğuna dolaylı olarak işaret eder: “Halbuki bu fikir gelişmelerinin olduğu 16-18. yüzyıllarda Türkiye, Avrupa ile hemen hiçbir fikir temasına girmeden kendi içine kapanmış bulunuyordu. Öyle ise burada sözünü ettiğimiz ‘Aydınlanma’, tabii bir fikir evriminin neticesi olacak yerde, 19. yüzyılı ortasında birdenbire dışardan gelen bir fikir aşısının ürünü olarak doğmuştur.” (Ülken, 1992: 64). Batılılaşma, modernleşme ya da çağdaşlaşmanın kavram olarak birbiri yerine kullanıldığı bazı araştırmalar da dahil edilerek, denilebilir ki modernleşme Batı'yı merkeze alarak bir tür taklitçilik olarak yorumladığından, olası uyumsuzluk ya da çelişkilerin gündeme getirilmesi kaçınılmaz olmuştur.

Tanzimat Dönemi hakkında yapılan çalışmalarda dönem aydınlarının çelişkili ya da ikircikli tutumunun temelinde geleneğe bağlılık ve değişime karşı direncin yattığı da ifade edilmektedir (Berkes 1973; Kılıçbay 1983). Tanzimat hareketinin bir devrimin atmosferini ve dünya görüşünü yansıtmadığı, yöneticilerin kişiliklerinde tutuculuk ile pragmatik reformculuğu birleştirdiği, dünya görüşleri, davranış biçimleri ve politikalarıyla 19. yüzyıl Osmanlı toplumundaki yeni insanın tipik temsilcileri veya öncüleri oldukları, “Ancak bu yeni Osmanlı tipinin büyük ölçüde eski toplumun Efendisinin yaşam tarzını, dünya görüşünü bilinçli biçimde devam ettirdiği” (Ortaylı, 1987: 180) yönündeki benzer yorumlar sıklıkla vurgulanmaktadır. Oysa geleneksel olarak Batılılaşma ekseninde ele alınan modernleşme ve çağdaşlaşma kavramları, günümüzde birtakım araştırmacılar

söylemek güçtür. Çünkü Avrupalı kadın kahramanlar aşk, sadakat ve ahlak konusunda güvenilir tipler olarak yansıtılmıştır. Avrupalı bir kadının anneliği kabul edilemez bir durum olarak yansıtılmıştır. Müslüman bir kadının değer görmesi ise annelik vasfıyla sınırlandırılmıştır. Bu durumda kadınlık her yönüyle erkek egemen anlayışla korunması, sakınılması ve toplumdaki uzak tutulması gereken, geleneklerin simgesi egzotik bir kavram haline gelmiştir. Kadının korunması özün korunması gibi değerlendirilebilir. Bu durumda modernleşmenin gösterişli cazip yanlarına karşı bir uyarı niteliği taşıyan kadın konusu Osmanlı Modernleşmesinin kendine özgü bir doğası olduğunu gösterir. Nitekim modernleşmenin Avrupa ile kıyaslanarak ölçülmesi yanlış bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar Batılılaşma Avrupalılaşma gibi algılsan da Avrupalı modern insan tipinin gelenekler çerçevesinde kabul edilebilir bir tip olmadığı gün yüzüne çıkar. Bu anlatılar kadının modernleşme içindeki kritik yerine işaret etmesi açısından önemli olup, Avrupalılaşmanın sakıncasına dolaylı olarak dikkat çekildiği söylenebilir. Bu durumda modernleşmenin tek bir türünün olmadığı; toplumların, yerin ve zamanın modernleşmenin çeşitli türlerinin ortaya çıkmasına sebep olduğu görülebilir.

Kaynakça

- Altıkulaç Demirdağ, R. (2014). Tanzimat Tiyatrosunda Avrupalı Kadınlar ve “İffet” Meselesi. *Erdem*(66), 19-28.
- Aras, Y. (2006). Bir Hikâye Olarak Emin Nihad Bey’in Müsameretnamesi Üzerine Bir İnceleme (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Bağçe, H. E. (2021). Modernliğin İkircikli Serüveni. İstanbul: Okur Yazar Derneği Yayınları.
- Berkes, N. (1973). *Türkiyede Çağdaşlaşma*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Beşirli, M. (1999). “Osmanlıda Modernleşme ve Aydınlar, 1789-1908”. *Dini Araştırmalar*, Eylül-Aralık 1999, C. 2, 5:131-157.
- Çetin Baycanlar, S. (2021). Müsameretname’de Gündelik Hayat. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7(4), 1102-1114.
- Deringil, S. (2002). *İktidarın Sembolleri Ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876 1909)*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Enginün, İnci (2006). *Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimattan Cumhuriyete (1839-1923)*, İstanbul: Dergâh Yay.
- Esen, Nüket (1991). *Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Gökalp, G. G. (1999). “Osmanlı Dönemi Türk Romanının Başlangıcında Beş Eser”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16: 185-202.
- GÖKÇEK, F. (2000). “Tanzimat Dönemi Roman ve Hikâyelerinde Kadın Erkek İlişkilerinin Düzenlenişi ile İlgili Bazı Tespitler”, *Türk Yurdu Dergisi*, 153- 154, İstanbul: 126-132.
- Göle, N. (2012). *Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Has-Er, Melin. (2000). *Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın Kahramanlar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Bşk. Yayınları.
- IŞIN, E. (1981). “Emin Nihad ve XIX.Yüzyılın Büyük Sorusu” *Oluşum* 44: 13-22.
- Karabulut, Mustafa. (2013). “Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın Üzerine Tematik Bir İnceleme”. *Erdem dergisi*, Sayı:64: 49-69.

MÜSÂMERET-NÂME (Latin Harflerine Çeviri, Dil Özellikleri ve Tematik İnceleme)

- Kılıçbay, M. A. (1983) Osmanlı Batılılaşması, «Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi», vol. I, İstanbul, İletişim Yayınları: 147-152.
- Koçak, A., (2015). "Müsameretname ve Yazarı Emin Nihad Bey'e Dair Yeni Bilgiler". Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Şefik Yaşar Armağanı), Volume 10/12.
- Ortaylı, İlber. (1987). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Hil Yayın.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2013). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TUNÇ, Saliha. "Müsameretname (Emin Nihad)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/musameretname-emin-nihat>. [Erişim Tarihi: 06 Ağustos 2025].
- Ülken, H. Z. (1992). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.